№ 199 Հոկտեմբերի 27 Չորեքշաբթի 1882 Հոկտեմբերի 27 Չորեքշաբթի № 199

ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

„ՄՇԱԿԻ“ խմբագրութիւնը դարձեալ խոնարհաբար խնդրում է իր բոլոր բաժանորդներին, որոնք մինչև այժմ վճարած չեն մեզ թէ անցեալ և թէ այս տարվայ բաժանորդագինը, շուտով հասցնեն մեզ իրանց վրա մնացած ապառիկները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Տրանզիտի հարցը: Նամակ Ախալքալաքից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Զէրնօգօրիա: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Մի կարեւոր հարց:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՐԱՆԶԻՏԻ ՀԱՐՑԸ

Վերջին ժամանակները մեր լրագիրներին հեռագրում էին Ս. Պետերբուրգից որ կովկասեան տրանզիտ առուտուրը դիտաւորութիւն կայ ոչնչացնելու: Այնուհետև հեռագիր եկաւ որ բարձր շրջաններում վճռված է դարձեալ պահպանել տրանզիտը, միայն բարեկարգել նրա յարաբերութիւնները, որի համար և հաստատվում է մի յանձնաժողով Ս. Պետերբուրգում:

Այժմ Մօսկվայի „Современныя Извѣстія“ լրագրին գրում են Ս. Պետերբուրգից հետևեալը:

„Ֆինանսների մինիստրութեան մէջ միայն այսօր, հոկտեմբերի 12-ին վճռված է կովկասեան տրանզիտային առուտուրի մասին հարցը դրական կերպով: Իսկ սկզբնական խորհրդակցութիւններին նայելով, որոնք տեղի էին ունենում այդ հարցի մասին մինիստրութեան մէջ, կարելի էր վախենալ որ հարցը այլ ելք կունենայ: Հարցը գրա մէջն է, որ արտասահմանեան ապրանքների տրանզիտային տեղափոխութիւնը մեր անդրկովկասեան երկաթուղիների միջնորդութեամբ, մինչև այժմ շատ անբաւականացուցիչ հիմքերի վրա էր դրված: Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը կատարելապէս բեռնաւորված է այն թղթերով, որոնք ստացվում են դեսպաններից, որոնք գանգատվում են թէ կովկասեան իշխանութիւնները կալանաւորում են Եւրոպայից դէպի Պարսկաստան և Թիւրքիա ուղարկվող ապրանքները: Այդ ապրանքները ամբողջ տարիներով ընկած են լինում մաքսատներում, կալանաւորված լինելով տրանզիտային կոմիսիօներների և ուղարկողների չեղծումների պատճառով: Դրանից ծագում են կառավարութեան համար անվերջանալի և խիստ անախորժ դանգատներ և դատեր: Ֆինանսների մինիստրը նախ և առաջ ուզում էր կատարելապէս փակել անդրկովկասեան տրանզիտը, հիմնվելով այն գաղափարի վրա, որ հարկաւոր է հովանաւորել ռուսաց ապրանքներին Միջին-Ասիայում, որոնց համար, ի հարկէ, արտասահմանեան մրցութիւնը շատ վտանգաւոր է: Բայց գործը աւելի մօտ քննելուց յետոյ, յայտնվեցաւ, որ ամեն անգամ, երբ մեր տրանզիտին վերջ էր դրվում, դրանից շահվում էր միմիայն Տրապիզօնը, կենտրօնացնելով իր մէջ միջին-ասիական բոլոր տրանզիտային յարաբերութիւնները: Բացի սորանից, տրանզիտի ոչնչացնելը ոչ թէ միայն չէր նպաստում ռուսաց ապրանքների վաճառահանելուն և ծախվելուն, այլ ընդհակառակն, պարսիկ և թիւրք վաճառականները անմիջապէս դադարեցնում էին ամեն տեսակ առևտրական յարաբերութիւնները ռուս վաճառականների հետ և կովկասը մնում էր առանց որ և է արտաքին առևտուրի: Ահա այդ խորհրդածութիւններն են և նոյնպէս այդ առիթով սպառնացող դիւանագիտական բարդութիւնները, համոզեցին Ֆինանսների մինիստրին թողնել կովկասեան տրանզիտը իր առաջվայ դրութեան մէջ, մի և նոյն ժամանակ անհրաժեշտ է ճանաչված տալ այդ տրանզիտին աւելի կանօնաւոր կազմակերպութիւն: Այդ կազմակերպութեան ձևի մշակելը յանձնված կը լինի մի առանձին յանձնաժողովին“:

Տրանզիտի հարցը այն աստիճան հետաքրքիր է և մեր երկրի համար կարևոր, որ մենք էլ խոստանում ենք „Մշակի“ ընթերցողներին շուտով ներկայացնել այդ խնդրի մասին մի մշակված յօդուած:

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Հոկտեմբերի 17-ին

Բօրժօմ-Ախալքալաքեան ճանապարհի վրա, Բակուրեան գիւղից ոչ շատ հեռու մի սարսափելի եղեռնագործութիւն է պատահել ամսոյս 12-ին: Այդ ճանապարհը դեռ բոլորովին աւարտած չէ և մօտ 50 վերստ տարածութեամբ անցնում է մի գեղեցկատես անտառի միջից:

Բայց նախ քան անտառը մտնելը հարկաւոր է անցկենալ մի լեռնաշղթայից, որ համարեա մշտապէս ձիւնով ծածկված է: Սորանից երկու տարի առաջ, գաւառիս գիւղացիներից 40 մարդ, սեպտեմբերին ձիւնի տակ թաղվեցան այդտեղ: Այդ ճանապարհի վրա երթեևկը շատ պակաս է, միայն անտառից փայտ բերող գիւղականների սայլերի ճռճռոցը երբեմն խանգարում է մեռելային լռութիւնը:

Ի հարկէ որքան և հեշտ է աւազակին այդ ճանապարհի վրա ազատ գործելը, բայց երթեևկի պակասութեան պատճառով աւազակներ չեն կարող լինել այդտեղ:

Քաղաքիս բնակիչներից մինը—Մելքոն Պճճիկեանց, իր կնոջ, թոռան և քեռորդու ու երկու ծառաների հետ ամսոյս 11-ին այստեղից ուղևորվեցաւ յիշեալ ճանապարհով դէպի Երուսաղէմ: 11-ին երեկոյեան գիշերելով Գ. գիւղում, միւս օրը բարձրանում են յիշեալ լեռնաշղթան, որի գագաթին մի իջևան կայ շինած: Այստեղից պ. Պճճիկեանց իր ուղեկցող ազգականներին համոզում է վերադառնալ և իրանք շարունակում են իրանց ճանապարհը արդէն անտառի միջից: Հազիւ թէ 7—8 վերստ հեռացած են լինում իջևանից և ահա յանկարծ անտառի միջից դուրս են թափվում 7 մարդիկ և հինգ առաջին անգամից հրացանները պարպում են ֆուրգօնի մէջ գտնվողների վրա: Աներևակայելի խառնակութիւն, սարսափ տիրում է ճանապարհորդների վրա: Պ. Պճճիկեանց ընկնում է կուրծքից գնտակահար, միւս կողմը նրա 7 տարեկան աղջիկ թոռը ճակատից գնտակ ստացած անխթարթ մահ է ստանում: Գնտակներից մինը քսվելով անցնում է Պճճիկեանցի քեռորդու ճակատից, որի առաջին զգացմունքն է լինում փախչել, բայց հենց որ գլուխը դուրս է բերում ֆուրգօնից, խանչալի հարուածը իջնում է նորա գագաթին, բայց բարեբաղդաբար միայն թեթև վէրք պատճառելով: Նա ցած է թռչում ֆուրգօնից, նորան շրջապատում են աւազակները, առնում են նրանից քամարը և 15

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՐՑ

Մի նշանաւոր ծառայութիւն արեց «Մշակը», յարուցանելով կրօնի և ազգութեան խտրութեան հարցը:

Յօգուտ կամ հակառակ այդ հարցի՝ գրվեցան ազգային լրագիրներում բազմաթիւ յօդուածներ, բարձրացաւ ջերմ վիճաբանութիւն, որից եաքը հարցը պարզվեցաւ. լուսաւորչական և այլադաւան հայերի բանիմաց մասը հասկացաւ, որ ուրիշ բան է կրօնը և ուրիշ է ազգութիւնը:

Բայց չը նայելով հարցի պարզվելուն, մի դաս խաւարասէրների՝ վարագուրված կեղծ ազգասիրութեան դիմակով, շարունակում է անուանել «Մըշակին», «բողոքականութեան պաշտպան» և հայլուսաւորչական եկեղեցու դաւաճան:

Բնութիւնը ունի իր անփոփոխ օրէնքները. մենք տեսնում ենք, որ ոչինչ չէ յաջողվում տարածել մարդկանց մէջ թրի ու սրի միջոցով, մենք տեսնում ենք, որ ճնշումը ևս աւելի կարող է ամրապնդել հակառակորդների սիրտը, որ աղօտ կայծը կարող է մի ահագին բոցակէզ հրդեհի փոխարկվել և վերջի վերջոյ յաղթութիւնը մնում է ճնշվողների կողմը:

Պատմութիւնը տալիս է մեզ բազմաթիւ օրինակներ: Առանց մանրամասնութիւնների մէջ մըտնելու, բաւական է յիշել քրիստոնէութեան տարածվելը և դորանից եաքը բողոքականութեան տարածվելը: Ներոններ, Դիոկղէտիանոսներ, Բարթուղիմեան գիշերները չը կարողացան դորանց առաջն առնել, այլ աւելի ևս ստուարացրին դորանց հետևողների թիւը:

Մեր աչքի առաջ այսօր կատարվում է մի երևոյթ:

Ռուսաստանի մէջ Նիկօն պատրիարքի օրից բաժանվեցաւ մի հատուած ռուսական եկեղեցուց և անուանեց իրան հնածէսներ (старообрядцы): Պետութիւնը կամեցաւ այդ աղանդի առաջն առնել զանազան զրկողութիւններով. բայց դա ոչ միայն իր նպատակին չը ծառայեց, այլ ընդհակառակն աւելի ևս պատճառ դարձաւ դորա հետևողների բազմանալուն և այլ զանազան նոր աղանդների առաջանալուն: Եւ ահա այժմս լուսաւորեալ Ռուսաստանը իր գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձնում է այդ աղանդաւորների հարցի վրա: Աղէքսանդր I կայսեր օրից, հետզհետէ սկսում են պակասել աղանդաւորների նեղութիւնները և այսօր պետական բարձրաստիճան անձինք զբաղված են աղանդների տարածման առաջն առնել քրիստոնէական ներողամտութեամբ և դրական միջոցներով, այն է քարոզելով ժողովրդին բանիբուն քահանաների միջոցով ուղղափառ եկեղեցու դաւանութեան առաւելութիւնը և աշխատելով զգուշացնել միամիտ ժողովրդին այդ վնասակար աղանդներից: Եւ առանց մարգարէ լինելու կարելի է հաստատապէս ասել, որ այդպիսի միջոցները կունենան ցանկալի հետևանք:

Եթէ Ռուսաստանի պէս մի հզօր պետութիւն այդպիսի խելացի միջոցներով մի կողմից աշխատում է աղանդների տարածման առաջն առնել, իսկ միւս կողմից աղանդաւորներին բարոյապէս իր հետ միութեան կապը աւելի ևս ամրապնդելու համար տալիս է նրանց մի քանի իրաւունքներ, որոնցից աղանդաւորները մինչ այժմ զըրկված էին, ուրեմն որքան աւելի մենք պէտք է աշխատենք բարոյական միութեան կապ հաստատել մեր կրօնաբաժան արիւնակից եղբարց հետ, մենք՝ որ խեղճ ենք, որ փոքրաթիւ ենք համեմատած ռուս ազգի հետ:

Դժբաղդաբար այդ լուծված հարցը կարելի է ասել, որ ժողովրդի ստորին դասակարգի՝ ամբոխի մէջ դեռ այնքան յայտնի չէ, այն պատճառով որ լրագիրներ ստացողների կամ կարդացողների թիւը համեմատած ժողովրդի ընդհանուր թւի հետ անհամեմատ սակաւ է: Լրագրութիւնը—ինչպէս շատ անգամ էլ ասված է—դեռ ևս մեզ համար կենսական պահանջ չէ դարձած, այդ պատճառով թէև մեր ազատամիտ մամուլի միջոցով լուսաւոր և լուրջ գաղափարներ տարածվելով խորտակում են նախապաշարմունքների հիմքը, բայց, այնուամենայնիւ, ամբոխը, չը լուսաւորված մասսան այդպիսի կրօնական բնաւորութիւն ունեցող հարցերի քննադատելիս, աւելի շուտ կարող է ենթարկվել քարոզիչ քահանայի ազդեցութեանը, քան լրագրութեան:

Այդ իսկ պատճառով ցանկալի է, որ մեր հոգևորականութիւնը, աշխատէր մի կողմից բողոքականութեան մեր մէջ տարածվելու առաջն առնել, ընտիր քարոզիչների միջոցով բացատրելով ժողովրդին կրօնի խմաստները, հասկացնելով նորանց մեր եկեղեցու ազատ սկզբունքները, իսկ միւս կողմից աշխատէր ընդհանրացնել ժողովրդի մէջ կրօնի և ազգութեան խտրութեան գաղափարը և խրատէր ժողովրդին քրիստոնէական ներողամտութիւնը ինկատի ունենալով, համբերաչխօրէն գործել մեր արիւնակից կրօնաբաժան եղբարց հետ:

Այս վերոյիշեալ հարցի վերաբերութեամբ, անցեալ ապրիլի 25-ին Սաւիր. քահ. Գէմիրճօղլեանցը—որի քարոզներից մինի հետ ես ծանօթացրի «Մշակի» ընթերցողներին («Մշակ» 1882 թ. № 78.)—մի քարոզ ասեց, որի մէջ մանրամասնօրէն պատմեց մեր հայկական եկեղեցու պատմութիւնը սկսած քրիստոնէութեան Հայաստանում մուտք գործելուց, համեմատեց մեր եկեղեցին բողոքական եկեղեցու հետ, յիշեցրեց այն ծառայութիւնները, որ արել է մեր ազգին մեր եկեղեցին և այն սերտ յարաբերութիւնները, այն զուգընթաց առաջադիմութիւնը, որ գոյութիւն ունէին եկեղեցու և հայ արքունիքի մէջ այն ժամանակ, երբ հայը քաղաքականապէս դեռ ևս ապրում էր, նա ասեց, որ մեր եկեղեցին մշտապէս ազգային-ժողովրդական եկեղեցի է եղել և թէ նա լուսաւորութեան հակառակ չէ եղել երբէք, այլ միշտ հետամուտ է եղել ըստ կարողութեան տարածել լուսաւորութիւնը ազգի մէջ: Ուրիշ բան է—ասեց քարոզիչը—որ զանազան ժամանակներում գուցէ եղել են և կան դորա հակառակ գործող հոգևորականներ, բայց այդ նորանից է առաջացել, որ դորանք չեն ըմբռնել հայկական եկեղեցու ոգին, և դրանում եկեղեցու ոգին տեսնելը անխելքութիւն է:

Իբրև Հայաստանեայց եկեղեցու ազատամտութեան գլխաւոր յատկանիշներից մինը, հայր քարոզիչը մատնացոյց արաւ եկեղեցու սպասաւորների ժողովրդից ընտրվելը և թէ ընտրողական այդ սկզբունքը հայերի մէջ մուտք է գործել այն ժամանակ երբ եւրօպական ազգերի մէջ այդպիսի սկզբունքները դեռ անծանօթ էին:

Այնուհետև նա թւեց միջնադարեան և նոր ժամանակվայ նշանաւոր հայ եկեղեցականներին և նրանց ծառայութիւնը ազգի պաշտպանութեանը, յիշեցրեց որ մեր եկեղեցու պաշտպանութեան համար զանազան ժամանակ Գրիգորներ, Ներսէսներ, Մեսրովբներ, Վարդաններ և այլ շա-

ր. փող, յետոյ մերկացնում են Պճճիկեանցի կըռնօջը, խլում են բոլոր շորերը և ուզում են եղել իրան էլ մորթել, բայց սայլապանի աղաչանքներին զիջանելով խնայում են:

Վիրաւորում են նոյնպէս ծառաներից մինին, խլում են և նրա 400 ր. փողը: Շտապով խուզարկում են սպանվածի զրպանները և փախչում:

Պճճիկեանցի քեռորդին արձակում է փուրգոնի ձիաներից մինը և կամենում է փախչել, երբ նրա ականջին է հասնում տիկին Պճճիկեանցի աղիողորմ աղաղակը «ազատիր ինձ:» Բնազդաբար նա երեսը դարձնում է այն կողմ և տեսնում ու. Պճճիկեանցին բոլորովին մերկ և վիրաւորված: Նա առնում է ձիու վրա և զօրան, փաթաթելով մի վերարկուի մէջ բերում հասցնում է մինչ վերոյիշեալ իջեանը, և այնտեղ նորան թողնում է և ինքը շարունակում է իր ճանապարհը: Որտեղ է գիշերում նա և ինչպէս, ինքն էլ չէ յիշում, միայն հետևեալ օրը հասնում է քաղաք: Թշուառ ճանապարհորդների ազգականները ամսոյս 13-ին գնացին դժբաղդութեան տեղը և դեռ ևս չեն վերադարձել: Դեռ ևս կարծեմ հրաման չէ ստացված սպանվածներին այստեղ բերելու: Այս բոլորը պատմել է Պճճիկեանցի քեռորդին, որ 15—16 տարեկան մի երիտասարդ է և նա մանրամասնութիւններ չէ կարող հաղորդել:

Այդ բոլոր եղեռնագործութիւնը կատարվել է վաղուց արդէն մտածված պլանի համաձայն: Գլխաւոր յանցանքը ընկնում է ճանապարհորդներին ուղեկցող մի ծանօթ վրացու վրա, որը համոզել է հանգուցեալին բռնել այդ ճանապարհը, վերադարձնել ուղեկցողներին և որը հենց պայմանված տեղը հասնելով, նախ քան աւազակների յարձակվելը, ցած թռչելով ֆուրգոնից փախել է և միայն հեռուից հանդիսատես է եղել չարագործութեանը: Ինչպէս լսում ենք, դա արդէն կալանաւորված է, նոյնպէս և մի օս, որի մօտից հանել են 16 հատ ոսկիներ: Այդ բոլորը ստիպում է ենթադրել, որ կան մասնակցողներ և այստեղի բնակիչներից և եթէ չեմ սխալվում քննութիւնը արդէն գտել է դորանց հետքը և կալանաւորութիւններ սպասվում են այսօր կամ վաղը:

Սորանից մի քանի օր առաջ—ինչպէս լսում ենք—մի մեծ կռիւ է պատահել Ցէշղիայ գիւղի բնակիչների և կալուածատէր պ. Պայպուրթեանի գիւղերում բնակվող գիւղացիների մէջ, Թիֆլիսի նահանգական դատարանի անդամ պ. Կարնօվիչի ներկայութեամբ: Այդ կռուի շարժառիթն է եղել յէշղիացիների և պ. Պայպուրթեանի վէճը մի բաւականին մեծ կտոր հողի վրա, որի սեպհականատիրութեան իրաւունք է յայտնել պ. Պայպուրթեանը: Վերջինս մի շատ հարուստ կալուածատէր է և իր կալուածներում բնակվող գիւղացիներին վկայութեան է հրաւիրել այդ վէճի վերաբերութեամբ, յէշղիացիք դորանց սուտ վկաներ անուանելով բողոքել էին դորանց ցուցումը չընդունելով, բայց երբ այժմ էլ նոյն վկաները առաջ են գալիս, յէշղիացիք ճարահատեալ դիմում են մահակների օգնութեանը: Պայպուրթեանցի կողմից նոյնպէս գանգատ է յայտնված յէշղիացիների դէմ: Այս տեղեկութիւնները ես հաղորդում եմ ինչպէս տեղեկացել եմ պատմողներից և որ և է սխալ լինելուն երաշխաւոր չեմ:

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը: «Նորերումս Րօստօվում հրատարակվող «Донская Пчела» լրագրի համարներից մինում, տպված էր Նոր-Նախիջևանից գրված թղթակցութիւնը, որ բացառապէս նուիրված էր այդ քաղաքի թատրօնի մէջ ներկայացրած «Ճճրագործի ընտանիք» պիէսայի նկարագրութեանը, որի գլխաւոր, Կօրրադօի դերը խաղում էր այդտեղ նոր եկած հայ դերասան, պ. Ադամեան: Այդ թղթակցութենից, ի միջի այլոց, կարելի է նշմարել այն հաղւագիւտ համակրութիւնը, որ արտայայտում էր տաղանդաւոր դերասանին Նախիջևանի հասարակութիւնը: Հասարակութիւնը հիացած էր Ադամեանի խաղով և վարձատրեց նրան ազնիւ, ոգևորված ծափահարութիւններով: Ցոյց տալով Րօստօվի ռուս լրագրի թղթակցութեան վրա, մենք կուզենայինք հասկացնել մեր հասարակութեանը այն զգալի պակասութիւնը որ նշմարվում է այժմ մեր Թիֆլիսի հայոց բեմի վրա, Ադամեանի բացակայութեամբ: Իսկ մեզ մօտ գրաւելու համար բեմական լաւ ոյժեր, դրան պէտք է ձգտի ինքն հասարակութիւնը: Միթէ հարկաւոր է ասել որ Ադամեանի մէջ Թիֆլիսի հայոց թատրօնը կը գտնի այն, որ իրան հարկաւոր է: Ժամանակ է դուրս գալ այն անտարբերութենից դէպի հայոց թատրօնական գործը, որի մէջ գտնվում է այժմ մեր Թիֆլիսի հասարակութիւնը:» Տպելով այդ նկատողութիւնը, մենք մեր կողմից հարկաւոր ենք համարում աւելացնել, որ մենք կատարելապէս համաձայն չենք նկատողութեան մէջ յայտնված մտքերի հետ: Մեր կարծիքը, մեր տաղանդաւոր դերասանի մասին, որքան էլ մենք յարգէինք պ. Ադամեանի տաղանդը, յայտնի է արդէն «Մշակի» ընթերցողներին: Նրա տաղանդը չէ պատկանում բեմական բնական, րէալական դպրոցին, այլ ռօմանտիական, արուեստական դպրոցին: Արդեօք ճայդ ուղղութեան մէջն է մեր բեմի պահանջը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՉԵՐՆՕԳՕՐԻԱ

Ցետինիէից հոկտեմբերի 15-ից գրում են „Polit. Corresp.“ լրագրին: Իշխան Նիկօլայ իր մայրաքաղաքը վերադառնալուն պէս անհրաժեշտ համարեց պաշտօնապէս բացատրել թէ իր ժողովրդին և թէ միւս պետութիւններին իր Ռուսաստան գնալու նշանակութիւնը: „Չերնօգօրիան, գրում է „Глас Црнгорска“ պաշտօնական լրագիրը, խաղաղութիւն է վայելում, որ մի կողմից իշխանութեան համար անհրաժեշտ է, որովհետև նա ստիպված է իր բոլոր ոյժերը նուիրել ներքին զարգացմանը, միւս կողմից խաղաղութիւնը միջոց է տալիս պատրաստ լինել պատահարների համար, որոնց անկարելի է նախատեսել: Այդ պատճառով երեխայութիւն և մինչև անգամ յանցանք կը լինէր անհանգստացնել մէկին պատերազմական հակումներով, որոնք կը վնասէին երկրին, որովհետև արգելքներ կը դնէին այն խաղաղ աշխատանքին, որին կառավարութիւնը նուիրված է ներկայումս: Մի և նոյն ժամանակ լրագիրը պատասխանում է արտասահմանեան և այն լրագիրներին, որոնք ասում էին, թէ իշխան Նիկօլայ օտարի հպատակ է դարձել: „Չերնօգօրիան, շարունակում է լրագիրը, վճարում է ամենքին, հետևապէս և Ռուսաստանին այն դրամով, որ ինքն է ստանում և պատասխանում է իւրաքանչիւր բարեկամական զգացմունքին, բայց նա իրան ոչ մի գնով չէ ծախում: Չերնօգօրիան, որ արեան հեղեղներ թափեց իր ազատութեան և անկախութեան համար, չի հրաժարվի իր անկախութենից ոսկու համար: Ճշմարիտ է, ռուսները մեր բարեկամներ են թէ արիւնով, և թէ կրօնով, բայց մեր անկախութիւնը և ազատութիւնը մեզ համար ամենից էլ թանգ է: Մեր ռուս եղբայրները այնքան լաւ են ճանաչում մեր սէրը դէպի ազատութիւնը և անկախութիւնը, որ չեն կամենայ խօսել անգամ մեր սրբութեան մասին“:

Իշխան Նիկօլայ ուղևորվեցաւ Դանիլօվգրադ, որտեղ նա մի քանի օր կը մնայ: Այնուհետև նա կայցելէ երկրի արևելեան մասերը: Կառավարութիւնը մտադիր է մեծացնել օֆիցերների ռոճիկները:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լօնդօնից լրագիրներին հեռագրում են նոյեմբերի 17-ին: Շաբաթ, արևելեան ափի մօտ, Լաուստօֆից երեք մղոն տարածութեան վրա, փոթորիկի ժամանակ, 16 նաւեր կործանվեցան և 30 մարդիկ խեղդվեցան:

—Լօնդօնից հեռագրում են հոկտեմբերի 17-ին, որ Պալմերի արշաւանքի մարդիկները սպանված են ապստամբ առաջնորդների հրամանով:

—Փարիզից հեռագրում են հոկտեմբերի 18-ին: Վաղը Փարիզ կը ժամանի պապի նոր դեսպան սրբազան դէ-րէնդա: Անցեալ շաբաթ մենամարտ կայացաւ սրերով իշխան Միւրատի և պ. Աբատուչի մէջ: Կռիւը փողի պատճառով ծագեց: Իշխան Միւրատ բաւական վտանգաւոր կերպով վիրաւորված է: Նիցցայում, Կաննում և Սէն-Րաֆայէլում հեղեղներ են. Կաննում վեց մարդիկ սպանվեցան. Նիցցայում մի քանի մարդիկ զոհ գնացին և սաստիկ վնասվեցաւ անգլիական գրօսարանը:

—Տունիսից հեռագրում են հոկտեմբերի 18-ին: Նոր բէյի շրջաբերականը յայտնում է, որ նա երկիրը կը կառավարի Ֆրանսիայի բարեացակամ օգնութեամբ:

—Բեռլինից լրագիրներին հեռագրում են հոկտեմբերի 18-ին: Այստեղի դիպլօմատիական շրջաններում հաւատացնում են, որ Գլադստօն կամենում է յետ գնել սուլթանից նրա Կիպրոսի վրա ունեցած բարձրագոյն իրաւունքների վերջին մնացորդները: Ֆրանսիայի և Շվէյցարիայի մէջ բանակցութիւններ են սկսված յեղափոխական անկարգութիւնների առիթով: Փարիզի ոստիկանութիւնը քաղաքի մի քանի մասերում պատերից պոկեց թղթեր, որոնց վրա գրված էին. «Մահ հարստահարողներին. կեցցէ սօցիալական յեղափոխութիւնը»:

տեր, ոմանք իրանց աշխատանքը, ոմանք իրանց արիւնը չեն խնայել կանգուն պահելու համար այդ ազգային վսեմ հիմնարկութիւնը և աւանդել են նոյնպէս և մեզ սրբութեամբ նրան պաշտպանելու:

Այդ քարոզը ունէր ջերմ պաշտպանողական բնաւորութիւն, բայց որպէս զի բողոքական եկեղեցու պակասութիւնների ցոյց տալուց ժողովրդի մէջ միակողմանի գաղափարներ չը ծագեն, իբրև վերոյիշեալ քարոզի լրացուցիչ, խօսվեցաւ մայիսի 9-ին հետևեալ քարոզը *):

«Անցեալ օրը—ասեց քարոզիչը—ես ձեզ խօսեցայ բողոքականութեան վերաբերութեամբ, համեմատեցի մեր և նրանց եկեղեցիները: Ցաւում որ դուք յիշում էք իմ խօսքերը, վասնորոյ ես այլ ևս չեմ կրկնի առաջվայ քարոզս, այլ կաշխատեմ ասածներս լուսաբանել: Դժբաղդաբար ներկայումս մեր ազգը ենթակայ է զանազան կրօնական պառակտումների, նրանում կան կաթօլիկ ու բողոքական հայեր: Որքան ես կարողացել եմ տեղեկանալ պատմութիւնից, կաթօլիկութիւնը սկզբից մտել է Կ. Պօլսի հայերի մէջ և ապա այնտեղից տարածվել է Հայ ազգի մէջ:

«Այդ չարիքի առաջն առնելու համար, փոխանակ սիրով ու յորդորելով պառակտեալներին կրկին իրանց մայրենի եկեղեցու ծոցը վերադարձնելու, հայ-լուսաւորչականները սկսել են դրանց հալածել, անարգել, արհամարհել, որով ոչ միայն դարձողների թիւը չէ պակասել, այլ հետզհետէ աւելացել է»:

Դրանից յետոյ հայր քարոզիչը մի քանի պատմական օրինակներ առաջ բերեց, որոնց մէջ զըլխաւոր տեղը բռնում էր կաթօլիկ հոգևորականութեան կազմած հաւատաքննական ատեանը (инквизиціонное судилище), ապացուցանելու համար այն ճշմարտութիւնը, որ հալածանքը, բռնութիւնը, ճնշող ուժով առաջնորդված ձգտումները, բոլորովին հակառակ հետևանք են առաջացնում քան սպասում էին դրանց գործադրողները:

«Կրօնական պառակտումը մի չարիք է մեր ազգութեան համար, բայց քանի որ դա արդէն կատարված իրողութիւն է—ասեց քարոզիչը, քանի որ դա կատարվել է դարերի ընթացքում ու մեզանից անջատված հայերի մէջ համոզմունք է դարձել, մենք գործին չենք օգնի բռնութիւն և հալածանք գործ դնելով:

Քրիստոնէութիւնը նման է մի հաստարմատ և բազմաճիւղ ծառի, դրա ճիւղերից մինը կարող է երկար, իսկ միւսը կարճ լինել, բայց դրանցից իւրաքանչիւրը իր սնունդը առնում է մի և նոյն արմատից: Քրիստոնեայ ազգերից մինը այսպէս է բացատրել Աւետարանը, միւսը այնպէս, բայց Աւետարանը, որի վրա հիմնված է աշխարհիս ամենալուսաւոր վարդապետութիւնը՝ քրիստոնէաւթիւնը մի է ամենքի համար:

Ցաւելով պէտք է ասեմ, որ մենք՝ հայ-լուսաւորչականներս՝ աւելի լաւ ենք համարում մահմետականի, հրէայի հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատելը քան թէ մեր կրօնաբաժան, բայց համազգ ու համարիւն եղբայրների:

Այդպիսի վարմունքը ոչնչով չէ կարելի արդարացնել. Քրիստոս պատուիրեց մեզ, սիրել մեր թշնամիներին, իսկ մենք ատում ենք մեր արիւնակից եղբայրներին, նրա համար միայն որ նրանք պատկանում են օտար դաւանութեանը:

Կրօնը՝ խղճի, համոզմունքի գործ է և ուրիշի խղճի վրա բռնանալը, բռնութեամբ նրանց համոզմունքները փոփոխել ցանկանալը բոլորովին ապարդիւն է:

Պէտք է հասկանանք, որ ուրիշ բան է կրօնը և ուրիշ է ազգութիւնը, առաջինը երկնային երջանկութեան ճանապարհն է ցոյց տալիս, իսկ երկրորդը երկրաւոր բան է:

Բոլոր հայերս՝ լուսաւորչական, կաթօլիկ և բողոքական, մի և նոյն ազգին ենք պատկանում, ծնված ենք մի և նոյն հօրից, մեզ համար հաւասարապէս թանգագին են լինելու մեր մայրենի լեզուն:

Թէ մեր և թէ մեր կրօնաբաժան եղբարց մէջ կան ի հարկէ մոլեռանդ անհատներ, որոնք լուսաւորչական, կաթօլիկ և բողոքական հայերի միացման գործին թշնամաբար են վերաբերվում:

Անցեալ օրերը ցաւելով կարդացինք լրագիրներում մի լուր, թէ Ալէքսանդրօպօլում սկսել են հալածել, ծեծել, բարբարոսաբար վարվել հայ-բողոքականների հետ: Քրիստոնէութեան հիմունքը, նորա յատկանիշն է եղբայրսիրութիւնը և ներողամտութիւնը:

Վերոյիշեալի նման բռնաւորութիւնները բոլորովին հակառակ են քրիստոնէական եկեղեցու ոգուն, այդպէս վարվողները կարծում են թէ դրանով մի ծառայութիւն են անում Քրիստոսին, բայց ընդհակառակը դրանով նրանք քանդում են այն հիմունքները, որոնց վրա հիմնված է երկնաւոր ուսուցչի գիրքը:

Եւ ոչ թէ միայն մենք պէտք է մեր արիւնակից եղբայրներին չը հալածենք, այլ իբրև ճշմարիտ քրիստոնեաներ չը պէտք է հալածենք և ոչ—քրիստոնեաներին, չանարգենք նրանց նուիրական առարկաները, սրբութիւնները: Ես սարսափով եմ յիշում այն դէպքը, որ սրանից երկու տարի առաջ այստեղ պատահեցաւ, երբ քաղաքիս սրիկաներից մինը խոզի ձագ էր ձգել հրէից աղօթատան մէջ, որը ի հարկէ նոյնպէս Աստուծու տունն է, որի հիման վրա կառուցվել է քրիստոնէական եկեղեցին: Մենք ընդունում ենք նրանց մարգարէներին, նրանց նահապետներին, մեր եկեղեցին տօնում է դրանց յիշատակը իբրև սուրբ անձերի, մենք ընդունել ենք նորանցից Հին-Կտակարանը: Գուցէ ինձ հարցնեն թէ ինչու միայն մենք պէտք է աշխատենք մօտենալ կաթօլիկ և բողոքական հայերին և ոչ նրանք մեզ, դրանց ես կը պատասխանեմ, այո, մօտենալը փոխադարձաբար պէտք է լինի, բայց մենք իբրև հայոց ազգի բուն մասը, իբրև մեծ եղբայրներ, պէտք է ներողամտութեամբ ձեռք կարկառենք բողոքական ու կաթօլիկ հային:»

Ահա այսպէս վերջացուց տէր հայրը իր գեղեցիկ քարոզը:

Այդ քարոզից ընթերցողը կը նկատէ թէ որքան ժամանակակից գաղափարներ, կրօնական համբերողութիւն և մարդասիրութիւն կան դրա մէջ, թէ ինչ ուրախալի տպաւորութիւն է անում այդպիսի քարոզը, որ այսպէս զանազանվում է ուրիշ իր նմաններից, որով տէր հայրը յորդորում է պինդ մնալ իրանց կրօնի վրա և միանգամայն չանարգել օտարի սրբութիւնները, չը բռնանալ խղճի ազատութեան վրա, որ այժմ լուսաւորեալ երկրներում արդէն վճռված հարց է դարձել:

Հայկական եկեղեցին իր ազատամիտ սկզբունքներով, առաքելական պարզութիւնով կարող է իրաւամբ պարծիլ, հայկական եկեղեցին ոչ մի քրիստոնեայ ազգի հերետիկոս չէ անուանված, նա երբէք չէ ասել թէ «արտաքոյ հայկական եկեղեցւոյ չիք փրկութիւն», բայց ի հարկէ չատերը ազգէս հայ հոգևորականներից լաւապէս չըմ-

*) Ներողութիւն եմ խնդրում ընթերցողներից, որ ոչ եմ տեղեկութիւն տալիս յիշեալ քարոզի մասին:

—Լօնդօնից հեռագրում են նոյեմբերի 18-ին: Համայնքների ժողովում Դիլկ ասեց, որ եգիպտական զօրքերի մէջ մտնելը չերքէզներին, ալբանցիներին և առհասարակ օտարազգիներին չի թոյլ տրվի առանց Անգլիայի համաձայնութեան:

—Փարիզից հեռագրում են նոյեմբերի 18-ին: Ամբոխը ցոյցեր արաւ Ելիսեան պալատի առաջ և Գամբէտտայի բնակարանի առաջ Մարսելիէզի երգեցողութեամբ: Շատերը կալանաւորված են:

—Հռոմից հեռագրում են նոյեմբերի 18-ին: Մինչև այժմ յայտնի են միայն մեծ քաղաքներում եղած ընտրութիւնների հետևանքները: Տուրինում, Պալերմօում, Նէապօլում, Բրեշիում առաջադիմականներն են ընտրված: Վենէցիայում, Ֆլօրէնցիայում և Ջէնօվայում առաջադիմականները մեծ քանակութեամբ են ընտրված: Միլանում ընտրված են չորս արմատականներ և մէկ առաջադիմական, ընտրվածների մէջ են Կրիսպի, Սոտիկօտարա, Զանարդելի, Վիսչէնտի-Վենօստա: Հռոմում ընտրված է մինիստր Բակկէլլի, Դէպրէտիս և Բակկարինի երկու անգամ:

—Տունիսից նոյեմբերի 18-ին հեռագրում են: Երէկ կատարվեցաւ Բէյի թաղումը:

—Լօնդօնից հեռագրում են նոյեմբերի 19-ին: Գեներալ Ուէլսլէյ այսօր այցելեց Վիկտօրիա թագուհուն:

—«Neue freie Presse» լրագրին Բելգրադից գրում են, որ այսօր, նոյեմբերի 19-ին, երեկոյեան ամբողջ ազատամիտ ժողովը ներկայացաւ Թագաւորին յայտնելու նրան իր հպատակութիւնը: Պատասխանելով ժողովի նախագահ Րիստիչի ճառին, Միլան Թագաւորը մատնացոյց արաւ ազատամիտների միանալու անհրաժեշտութեան վրա առաջադիմականների հետ, որովհետև միայն այդ ճանապարհով կարելի է ջարդել աւերող արմատականութիւնը: Րիստիչ պատասխանեց, որ ազատամիտ կուսակցութիւնը ընդունում է Թագաւորի խորհուրդները, բայց վճիռը, այնու ամենայնիւ, կախված է ամբողջ կուսակցութիւնից:

—Փարիզից հեռագրում են նոյեմբերի 19-ին: Ֆրանսիայի հարաւում, Նիցցայում և Կաննում, մեծ հեղեղներ էին, որ շատ թշուառութիւններ պատճառեցին. արևմտեան և հիւսիսային ափերի վրա ուրագանը և յորդ անձրևները նոյնպէս շատ թշուառութիւններ պատճառեցին ծովի վրա: Տունիսի նոր բէյը ընդունեց հանգուցեալ բէյի Ֆրանսիայի հետ կապած ամբողջ դաշնագիրը:

—Փարիզից հեռագրում են նոյեմբերի 19-ին: Սէն-Ֆէրնանդի ժողովում երէկ Կլէմանսօ, Մօնմարտրից ընտրված պատգամաւորը, իր ընտրողների խնդիրքով, բացատրեց իր քաղաքականութիւնը և մեծ եռանդով պախարակում էր անիշխանականներին: Այդ բացատրութիւնը շատ նշանաւոր է, որովհետև Կլէմանսօ պատգամաւորների ժողովում ծայրահեղ ձախակողմի առաջնորդ է:

—«Times» լրագիրը ասում է, որ իր պատասխանի մէջ Բ. Դրան յայտագրին լօրդ Դիւֆէրին ասեց, որ Եգիպտոսի վերանորոգութիւնների նախագիծը դեռ ևս չէ պատրաստված բանակցութիւնների համար: Հինգշաբթի լօրդ Դիւֆէրին Եգիպտոս կուղևորվի և, երևի, երկու ամիս կը մնայ այնտեղ: Լօնդօնի մամուլը շատ քաջալերում է նրա նշանակելը Եգիպտոսում:

—Ֆրանսիական լրագիրները լսել են, որ Լէօն Սէ ֆինանսների մինիստր կը նշանակվի:

—Մադրիդից հեռագրում են նոյեմբերի 19-ին: Սաստիկ փոթորիկը Սպանիայի հարաւային ափերի մօտ շատ թշուառութիւններ պատճառեց ծովի վրա:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անէկդօտ Րընանի մասին: Փարիզի մի լրագիր հետևեալ անէկդօտն է պատմում Էրնէստ Րընանի մասին, երբ վերջինը կամենում էր պարլամենտի անդամ ընտրվել: Հուչակաւոր գիտնականը մի քաղաքից միւս քաղաքն էր գնում, բարեխղճաբար կատարելով իր կանդիդատական դերը: Մի անգամ երեկոյեան, Կուլօմիէում եղած ժողովում, նա մի երկար ճառ արտասանեց, որի մէջ բացատրո[...] իր քաղաքական համոզմունքները, և վերջ[...]ութեան մէջ, պատրաստակամութիւն ցոյց [...]ուեց պատասխանել այն ընտրողների առանձին հարցերին, որոնք չեն բաւականացել նրա բացատրութիւններով: Որպէս պատասխան այս բանի դահլիճի խորքից լսվեցաւ մի բարձր, հրամայողական և համարեա սպառնալից ձայն.—Ես ցանկանում եմ հարց առաջարկել կանդիդատին: Կանդիդատը սպասում էր, հարուած ստանալու պատրաստվող մարդու հեզութեամբ:—Ես ցանկանում եմ իմանալ,—շարունակում էր ձայնը,—ինչ է մտածում կանդիդատը Մադագասկարի մասին: Րընանը ապշեցաւ և ոչինչ չը պատասխանելով, նայում էր ապագայ ընտրողի վրա: Նա մի բարեհոգի հաստ մարդ էր, որի մէջ ոչինչ սարսափելի չը կար, բացի նրա ձայնը:—Մադագասկա՞ր, կրկին հարցրեց, վերջապէս Րընանը:—Այո, Մադագասկար: Ժողովը իսկոյն նկատեց կանդիդատի մի փոքր շփոթված կերպարանքը, և ամեն կողմից աղաղակներ բարձրացան.—Այո, այո, Մադագասկար, Մադագասկար: Րընանը այլ ևս իրան չը սպասել տուեց: Նա ժպտաց և ապա չափազանց փափկութեամբ և ճարպկութեամբ ըսկսեց բացատրել ունկնդիրներին, թէ ինչ է Մադագասկար, Տամատավիա, Հավայեան և Մալգաշեան կղզիները և թէ ինչ շահ ունի Ֆրանսիան չինելու այնտեղ նաւագնացութեան կայարան: Հատլիկ-ընտրողը բաւական մնաց: Երկու օրից յետոյ, նոյն դէպարտամենտի մի այլ քաղաքում, Րընանը կրկին ճառախօսում էր ընտրողների ժողովում: Հազիւ վերջացրել էր նա իր գլխաւոր միտքը, որ ահա դահլիճի խորքից լսվեցաւ բարձր հրամայող և կոպիտ ձայն.—Ես ցանկանում եմ հարց առաջարկել կանդիդատին: Րընանը ուղղում է իր հայացքը վերոյիշեալ խօսքերի հեղինակի վրա. նա մի և նոյն հաստ մարդն էր Կուլօմիէից:—Ես ցանկանում եմ իմանալ կանդիդատից,—կրկնեց ընտրողը,—թէ ինչ է մտածում նա Մադագասկարի մասին: Կրկին Մադագասկար: Այդ բանը վերջապէս համբերութիւնից հանեց հռետօրին. այնու ամենայնիւ նա կարելոյն չափ հանգիստ կերպով պատասխանեց.—Ես մեծ յօժարութեամբ կը կրկնեմ այստեղ Մադագասկար կղզու մասին այն, ինչ որ ասեցի Կուլօմիէում: Բայց ես, այնու ամենայնիւ, կուզէնայի իմանալ թէ ինչու համար պատուելի քաղաքացին մի և նոյն հարցը երկրորդ անգամն է ինձ առաջարկում:—Այո, այո: Ինչու համար,—աղաղակեց ամբոխը:—Ամբիօնի վրա: Ո՞վ է նա: Թող բացատրութիւն տայ: Ցետոյ տիրեց լռութիւն: Րընանը սպասում էր:—Ախ, Աստուած իմ, շատ պարզ է,—պատասխանեց բարեսիրտ հաստ մարդը:—Ես չէի կասկածում, որ պ. Րընանը ամեն բան գիտէ, կատարելապէս ամեն բան: Բայց որովհետև ես Մադագասկար եմ տեղափոխվելու, որտեղ կամենում եմ խանութ բացանել, այդ պատճառով էլ նրանից տեղեկութիւններ եմ հարցնում: Ահա և բոլորը: Կուլօմիէում նա ինձ չասեց, արդեօք լաւ կլիմա է այնտեղ: Այժմ ես կամենում եմ իմանալ, ինչ է մտածում նա կլիմայի մասին. այն ժամանակ ես կիմանամ, թէ արդեօք հարկաւոր է ինձ Մադագասկար գնալ, թէ ոչ:

***

Նէգր-լրագրապետների ժողովը: Վերջին քսան տարիների ընթացքում մտաւոր զարգացումը նախկին ստրուկների մէջ այնպիսի չափեր ստացան, որ այժմ Միացեալ-Նահանգներում 125 լրագիրներ կան, որ հրատարակում և խմբագրում են նէգրները: Մի քանի տարի առաջ, այդ լրագիրները մի ընկերութիւն կազմեցին «National Colored Presse Association» անունով, որի ներկայացուցիչները ժողովվեցին ներկայ տարին Վաշինգտօնում իրանց մամուլի ընդհանուր շահերի վերաբերեալ խնդիրները քննադատելու համար:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎԼ, 25 Հոկտեմբերի: Կանանց ծրի ուսումնարանի կից բացվում է ժողովրդական ընթերցարան և գրադարան:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 25 Հոկտեմբերի: Եգիպտոս ուղևորվելով, լօրդ Դէօֆֆէրին խոստացաւ սուլթանին յարգել նրա իրաւունքները և Եգիպտոսի մէջ նոր բան չը ստեղծել:

ՎԻԷՆՆԱ, 25 Հոկտեմբերի: Կառավարութիւնների մէջ բանակցութիւններ են կատարվում Շվէյցարիային ստիպելու համար, որ նա միջոցներ գործ դնի սօցիալիստների դէմ: Աւստրօ-թիւրքական բանակցութիւնները Բօսնիան Աւստրիայի հետ վերջնականապէս միացնելու մասին երկարացան, որովհետև սուլթանը վշտացած Եգիպտոսի կորստեան պատճառով այլ ևս մտադիր չէ զիջումներ անել:

ՆԱԳԱՍԱԿԻ, 25 Հոկտեմբերի: [...]որէյան խնդրում է Եապօնիայի օգնութ[...] Չինաստանից անկախ դառնալու համար:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 Հոկտեմբերի: „Journal de St.-Petersbourg“ լրագիրը հաղորդում է, որ երկաթուղիների վերստայի միջին եկամուտը առաջին եօթ ամիսների ընթացքում 5409 ր. է, անցեալ տարվանից 19% աւելի: Նիկօլաեվսկի երկաթուղու եկամուտն է 20,526 ր., Րիազանի 15,090 ր., Կօզլօվի 14,682 ր., Բենդիօ-Գալացկի երկաթուղու փնասը 482 ր.: „Новое Время“ լրագիրը հաղորդում է, որ Անիչկօվ պալատի մէջ նշանաւոր աշխատանքներ են կատարվում: Երէկ նորից սկսվեցաւ սովորական շարժումը Մօսկվա-Կուրսկեան երկաթուղու վրա: Ցուցակը նախկինն է: Կուկուեվի հողակոյտի տեղը կամուրջ է կառուցված: Մօսկվայի վաճառականները միջնորդում են կովկասեան տրանզիտի հարցը բօրսային ընկերութիւնների ներկայացուցիչներին յանձնելու մասին: „Голосъ“ լրագիրը հաղորդում է, որ Շօստենի վառօդի գործարանի մէջ վառօդի ճայթիւնից ամբողջ շինութիւնը փչացած է: „Петербургскія Вѣдомости“ լրագիրը հաղորդում է, որ նոյեմբերին կը հասնեն Ս. Պետերբուրգ զօրքերի բոլոր հրամանատարները և զինուորական շրջանների շտաբերի կառավարիչները Նորին Մեծութեանը ամենախոնարհ զեկուցում ներկայացնելու համար:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

ԿԱՅԻՐԷ, 25 Հոկտեմբերի: Մեկկայի մէջ խօլերա յայտնվելու մասին լուրը պաշտօնապէս հաստատվում է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 Հոկտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շըրջանի արժէ 95 ր., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 91 ր., չորրորդ 90 ր. 62 կ., հինգերորդ 90 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 209 ր. 75 կ., երկրորդ 203 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 88 ր. 50 կ., երկրորդ 88 ր. 37 կ., երրորդ 88 ր. 50 կ., ոսկի 8 ր. $19^{1}/_{2}$ կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,09 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 205 մարկ 12 պֆ., Փարիզի վրա 253 ֆրանկ 75 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը թոյլ է:

[...]բռնելով մեր եկեղեցու ոգին, փոքր ի շատէ չեղվել են նախնական լուսաւորչական եկեղեցու պարզութիւնից:

Ես կարծում եմ, որ հայերից բողոքական դարձողները—եթէ ոչ բոլորը գոնէ մեծ մասը—հրապուրվում են բողոքական եկեղեցու պարզութիւնից և ազատամիտ սկզբունքներից, բայց ես կարծում եմ, որ եթէ լուսաւորեալ քարոզիչներ հասկացնէին ժողովրդին, որ մեր ազգային եկեղեցու ոգին նոյնպէս շատ ազատամիտ է, և մի և նոյն ժամանակ աշխատէին հայկական եկեղեցին վերածել իր նախնի լուսաւորչական պարզութեանը, այն ժամանակ բողոքական դարձողների թիւը շատ և շատ կը պակասէր: Ինձ պատահեցաւ Թիֆլիսի ուսուցչական ընդհ. ժողովի միջոցին խօսակցութիւն ունենալ մի քանի ուսուցիչների հետ վերոյիշեալ հարցի վերաբերութեամբ: Այդ պարոնները Ղարաբաղի թեմից էին:

Դրանք գանգատվում էին թէ՝ Շամախու հայ բողոքականները իրանց շատ հեռու են պահում հայ-լուսաւորչականներից և թէ վերջիններս կողմից իւրաքանչիւր ձգտում նրանց հետ միութիւն հաստատելու ապարդիւն է անցնում և իբրև ապացոյց մէջ բերին մի քանի օրինակներ: Ես ինքս մի տարուց աւելի բնակվելով գաւառիս հայ կաթօլիկ մի քանի գիւղերում համոզվեցայ, որ վերջիններս նոյնպէս թէև համեմատաբար թոյլ կերպով զգում են հակակրութիւն դէպի լուսաւորչական հայերը, որը արդիւնք է տգիտութեան և կրօնամոլութեան և որի պատճառն այն է, որ սրանք չեն կարող հասկանալ կրօնի և ազգութեան խտրութիւնը և դրանք գոնէ առ այժմս մի կրօնական համայնք են կազմում, թէև չեն հրաժարվում որ հայ են ազգաւ: Լուսաւորչական և կաթօլիկ ու բողոքական հայերի մէջ առելութիւնը, փոխադարձ հակակրութիւնը սկսվել է դարերի և տասնեակ տարիների ընթացքում և բոլորովին անբնական կը լինէր սպասել, որ երկար տարիների ընթացքում մտած մի բան, յանկարծ մի դիւթական գաւազանի զօրութեամբ անհետանար և միանգամից սէրն ու բարեկամութիւնը փոխարինէին նախկին ատելութեանը: Որքան խոր է արմատացած այդ ատելութեան սերմը, այնքան էլ անխոնջ ջանք և ուշադրութիւն է հարկաւոր դրան արմատահան անելու համար: Կարծիք չը կայ, որ եթէ մենք շարունակենք գործադրել մեր արինակից եղբարց հետ նոյն հալածանքը, նոյն բանի վարմունքը ինչպէս մինչև ցայժմ է եղել, երբէք ատելութիւնը չի անհետանայ, այլ ևս աւելի կը խորանայ: Իսկ երբ մեր միջի հասկացող անձինք կը հասկացնեն հայ լուսաւորչականներին կրօնի և ազգութեան խտրութիւնը և միանալու օգուտները, իսկ կաթօլիկ ու բողոքական հայերի հասկացող մասը իր ազդեցութեամբ նոյն մաքերը իր ազգակիցների մէջ կը տարածէ, այդ ժամանակ սակաւ առ սակաւ միմեանց մօտենալով, տեղի կունենայ վերջնականապէս միացումը: Մի քանի խօսք ևս, և ես կը վերջացնեմ յօդուածս, ներողութիւն խնդրելով ընթերցողից, սրա երկարութեան համար: Ինչպէս յօդուածիս սկզբում ասացի, մի հակառակ կուսակցութիւն, «Մշակի» քարոզած ազգային միութեան պատճառով, անուանում է «Մշակին» և նրա համակարծիք թղթակիցներին «բողոքական եկեղեցու պաշտպաններ և հայ եկեղեցու թշնամիներ»:

Ով որ այդ կրօնի և ազգութեան խտրութեան հարցի բարձրանալից սկսեալ ուշի ուշով հետևել է «Մշակի» խմբագրի կամ նրա աշխատակիցների գրածներին այդ հարցի վերաբերութեամբ, նա կամաչէ այդպիսի սև զրպարտութիւն անելուց: «Մշակը» մշտապէս քարոզել է պահպանել մեր դաւանութիւնը—բայց ոչ բռնի միջոցներով, այլ հաւասար ույժերով մրցելով բողոքականութեան տարածման դէմ, քարոզութեան դէմ քարոզութիւն գործ դնելով, և քրիստոնէական ներողամտութիւնից զրկված չը հալածել մեր այլադաւան եղբայրակիցներին, այլ միանալ:

Թող գիտենան այդպիսի պարոնները, որ մենք աւելի լաւ բարեկամներ ենք մեր եկեղեցու քան ուրիշները, գուցէ մենք աւելի ենք սիրում մեր եկեղեցին քան նրանք, որոնք իւրաքանչիւր դէպքում, տեղի թէ անտեղի, սիրում են անուանել իրանց ազգասէրներ. «եկեղեցի», «կրօն», դրանց համար դարձել են այնպիսի խօսքեր, որոնցով թօզ են փչում միամիտների աչքը: Այո, մենք սիրում ենք մեր մայրենի եկեղեցին, բայց աչքերս չենք փակում տեսնելու համար այն զեղծումները որ նրա մէջ գործվում են, սիրում ենք մեր ազգը, բայց չենք կարող սառնարիւն կերպով նայել նրա պակասութիւնների, մանաւանդ թէ կեղծ ազգասիրութեան դիմակի տակ ծածկված իրանց զրպանը հարստացնողների արարքի վրա:

Ո՞վքեր արդեօք բարեկամ են ազգին, նրանք որոնք իրանց անձնական շահերի նկատմամբ պատրաստ են ամեն սև առարկայ սպիտակ տեսնել, թէ նրանք, որոնք ամեն առարկայ տեսնում են իրանց յատուկ գոյներով և անձնական նիւթական վնասներ էլ ի նկատի ունենալով աներկիւղ ասում են «այոն այո, ոչն ոչ». Թող դատէ բարեմիտ ընթերցողը:

Խ. Մառանկոզեան

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դուրս եկաւ մամուլի տակից „Ժողովածու Թուաբանական խնդիրների II մասն — կոտորակները երրորդ տպագրութիւն, փոխադրութիւն ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑ:“ գինն է 50 կ. թէ սորա և թէ I մասի-(ամբողջ Թուերի)-պահեստը գտնվում է Զ. Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում. 3—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է, որ հոկտեմբերի 21-ին նշանակված աճուրդների չը կայանալու պատճառով իր ներկայութեամբ հոկտեմբերի 28-ին լինելու է աճուրդ հետևեալ առարկաները կապալով տալու համար. 1) ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿՇԵՌՔԻՑ և չափերից վերցնվող ՀԱՐԿԸ և 2) Հալաբարի ՀՈՂԵՐԸ $237\frac{1}{2}$ դեսեատին տարածութեամբ ԳԱԶ պրելու համար: Աճուրդին մասնակցել ցանկացող անձինք կարող են տեսնել պայմանները վարչութեան գրասենեակի մէջ ամեն օր մինչև ժամի 2: 2—3

ՐԱՖՖԻ
ԽՄԱՄԱՅԻ
ՄԷԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԳԻՆՆ Է 1 Ր. 50 Կ.

Գիրքը բաղկացած է 467 երեսներից

Թիֆլիսում վաճառվում է՝

„Մշակի“ խմբագրատանը.—„Կենտրոնական գրավաճառանոցում“ Միրիմանովի տանը № № 3 և 4. Գ. Զաքարեայ Գրիգորեանցի „Կովկասեան գրավաճառանոցում“.— Պ. Էնֆիաճեանցի ծխախոտի խանութում.— Պ. Շահինեանցի ծխախոտի խանութում:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել կամ յիշեալ տեղերը, կամ ուղղակի հեղինակին հետևեալ հասցէով:

ТИФЛИСЪ. Редакція „Мшакъ“. *РАФФИ.*

ԹԱԿԱՐԴՆԵՐ, էմալյաւոր ամաններ, ԽՑԱՀԱՆՆԵՐ, կողպէքներ, Թիեր, ԳՐԻՉՆԵՐ, աղօցելու գործիք, շուքներ և այլ նոր ստացված են ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ: Նոյն տեղը առհաւին քանակութեամբ ԹԷՅ առաջին հունձի 25% էժան քան թէ ուրիշ տեղ, երկաթէ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 10 ր. և աւելի: 3—8

Въ Редакціи газеты

«МШАКЪ»

Продается

БРОШЮРА

„ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ ТУРЕЦКИХЪ АРМЯНЪ.“

Д. Григорія АРЦРУНИ.

Брошюра напечатана въ Москвѣ.

Цѣна 25 коп.

ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

սիստեմատիքական ընթացք

Գրիգորի Վարձելեան

Հայոց միջնակարգ ուսումնարանների համար մասն առաջին (ամբողջ Թուեր)

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ նոյն խնդիրների երկրորդ մասը (կոտորակ Թուեր և երրորդական կանոններ):

գինն է 40 կոպ.

Ուսումնարաններին զիջումն 20%:

Ծախվում է Վ. Շահվերդեանի լրագրական գործակալութեան խանութում:

Օտար տեղերից դիմում են այս հասցէով Тифлисъ, въ Агентство В. Шавердова:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ. ԹԷՅԻ ԳՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՓՈՔՐԱՑՈՒՄՆ

(MAISON DE CONFIANCE) ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԵՐԵԱ № № 156, 157, 158, 159 և 160.

համեմատեցէք թէյ

1 ր. 10 կ. Թէյի	հետ ամեն տեղ	1 ր. 30 կ.
1 „ 20 „	. . . .	1 „ 60 „
1 „ 40 „	. . . .	1 „ 90 „
1 „ 60 „	. . . .	2 „ 20 „
1 „ 80 „	. . . .	2 „ 50 „
ամենալաւը 2 ր.	. . . . .	3 „ ——

Մի և նոյն տեղը գործակալութիւն վաճառման շօկօլադի և կակաօ-Ֆրայ էսսենցիայի, Պալմերի բիսկվիտների, Բայրի կոնֆեկտների, Շեֆիլդի դանակների, Տուրնեըի գրիչների, Դաուի հրացանների, Վեկլիի րէվօլվէրների, Բարնսբիի Թամբերի, Մեկինի ամաններ, կօլմանի կրախմալ և մանանեխ, Շվարցի ալբոմներ և այլն և այլն: 19—100

ԹԷՅ առաջին հունձի այս տարի չափազանց գոյնաւոր և հոտաւէտ: Այդ թէյից ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ստացված է 50,000 ֆունտ և ծախվում է 25% էժան և աւելի լաւ քան թէ ուրիշ տեղ: Օրինակ. Լաւ ԿՕՆԳՕ թէյ 1 ր.—1 ր. 20 կոպ., պատուական ՍԱՆՖԱ թէյ 1 ր. 40 կ., հիանալի ՄՕՆԻԿ թէյ 1 ր. 60 կ. այս թէյ ամեն տեղ ծախվում է 2 ր.—2 ր. 50 կ., գեղեցիկ ԿԱՑՍԱՌԻ թէյ 1 ր. 80 կ. և ամենալաւ ֆու-չու-ֆու թէյ 2 ր. մաքուր թէյ առանց Թղթի: Նոյն տեղը սովորաբար լինում են 500 երկաթէ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 6 ր.—60 ր., երկաթէ ԳՐԻՉՆԵՐ ամբողջ Անդրկովկասի համար, շօկօլադ Ֆրայ, Շեֆիլդի ԴԱՆԱԿՆԵՐ, վերականգնող ՄԱԿՄԱՍՏԵՐ մազերի համար, հրացաններ ԴԱՈՒ, ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ Վեբլի, ԹԱՄԲԵՐ Բարնեբիի, կօլմանի նըշըշտայ, ԱԼԲՕՄՆԵՐ Շվարցի կէս գնով: ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹ, ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԷՅՈՒՄ № 156, 157, 158, 159 և 100: 66—100

Սովորեցնում եմ ԿՐԿՆԱԿԻ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ և ՌՈՒՍԱՑ լեզուներով. պայմանների մասին կարող են դիմել ինձ մօտ ԶՈՒԲԱԼՕՎ.Ի քարվանսարայ, Գասպարեանցի մագազինում ամեն ժամանակ:

ՍՄԲԱՏ ԳԻՏԱՏԱՐԵԱՆՑ

Դուրս եկաւ մամուլի տակից և ծախվում է յօգուտ չքաւոր հայ ուսանողների Ա. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ հրապարակախօսութիւնը, ՄԱՍԻՍ ԼԵՐԱՆ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՍՏՈՐՈՏՆԵՐԸ: Ծախվում է կենտրոնական գրավաճառանոցում, Գօլովինսկի պրօսպեկտի վրա, Զաքարեայ Գրիգորեանցի գրավաճառանոցում, Յովսէփ Տէր-Յովսէփեանցի ծխախոտի խանութում, “Кавказъ„ հիւրանոցի տակ գինն է 30 կոպ. 10—10

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր Դպրանոցում Հոգաբարձական խորհրդարանի մէջ նոյեմբեր ամսոյ 3-ին 1882 ամի երեկոյեան 7 ժամին կը լինի աճուրդ (առանց կրկնաճրդի) կապալով տալու դպրանոցապատկան այգին Սօղանլուխայ: Պայմանաթուղթը կարելի է կարդալ հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիւրակէից և տօներից, ցերեկուայ 10-ց 12 ժամ:

ՊԱՀԵՍՏ ԽՍՏԱԿ ՄՈՄԻ ԾԱԾԿԱԾ Բաղալխանում, որտեղ ծախվում են ամեն տեսակները խստակ մոմի, պլիտակ և դեղին՝ Մոսկվայի գըլխաւոր գործարաններից: Օտարաքաղաքացի ցանկացողները կարող են գրել նամակը այս հասցէով Тифлисъ. Григорію Павловичу Арешову, կարելի է ապրանքը ուղարկել պէրէվօզով թուլթունօշների և ընկ. կանտօրի միջոցով կամ թէ ուրիշ պայմանները կարող են տեղեկանալ նամակով: 2—3 (1)

ՕԳՈՍՏՈՍ ԱՄՍԻ ՄԷԿԻՑ

ՍԿՍԵՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԵԼ ՎԻԷՆՆԱՅՈՒՄ

L'ORIENTAL

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԹԵՐԹԸ, ԱՄԻՍԸ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ:

„Ժուրնալ դ'Օրիան“ լրագրի հին բաժանորդներին դադարեցրած թերթի տեղ կուղարկվի այդ նոր հրատարակութիւնը:

„L'Oriental“ Թերթի տարեկան գինը 8 րուբլ է, կէս տարվանը 4 րուբլ:

Գրվել կարելի է „ՄՇԱԿԻ“ խմբագրութեան մէջ, կամ ուղղակի Վիէննայում դիմելով հետևեալ հասցէով. Vienne (Autriche) M. F. Salles I. Neuer Markt 9.

Միջի փողոց, կաթօլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.

Միքայէլ Տէր-Նիկողոսեանի պահեստ

Աւելի էժան, քան թէ ուրիշ տեղ ծախվում են. ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԵԼ ամենայն տեսակ, Ֆրանսիական և անգլիական երկաթէ ԿՐԱՎԱԹՆԵՐ 8—30 ր., չամադաններ 250—25 ր., սակվօյաժներ 1. 30—12 ր., սունդուկներ ճանապարհի 6—35 ր., մարաններ (погребцы) 6—25 ր., սամօվարներ 60 կ.—1.25 ֆունտը., կուխօնի պղնձէ ամաններ, գերմանիայի երկաթէ էմալով ամաններ. ումիվալնիկներ մրամօրնի 38 ր.—75 ր., հրացաններ երկու լուլանի 6—32 ր., ռէվօլվէրներ ամենայն տեսակ 3. 50—30 ր., պատրոններ. (գուլաններ) րէվօլվէրի, սիգար Ռէնգարդի ֆաբրիկից. պապիրօս և Թամբաքու կուշնարօվի գիլզի պապիրօզի. 5,000 ՖՈՒՆՏ ԹԷՅ (չայ) ԵՂ. ՊԱՊՈՎՆԵՐԻ, բիսկվիտ. (ռուխար չայու և կաֆէի) Էինէմ. կօֆէ Էինէմ և Միխէլսօնի. Պետերբուրգում 40—1 ր. 25 կ. հայելիներ ամենայն տեսակ 28 կ.—240 ր., պրոբկայ պինէվաճառների, հանքային և գարեջրի (для зельтерскихъ водъ и пива) դույթուկ (пухъ), պաղնոսներ սամովարի և չայու, դանակ չանգալ զանազան ֆաբրիկաների 1 ր. 20 կ.—25 ր. դուժինը. գրչակոթներ 1 ր. 80 կ.—5—60 կ. դանակ ջիբի 1—60 կ.—12 ր., դանակ հացի 20 կ.—1 ր., հաւը, կուխոնի 1—40 մինչև 3—20 կ. պրիբօր. միս կտրելու մաշինայ. Անգլիական ութոներ, Բրիտանսկի չայնիկներ, կաֆէնիկներ ամենայն տեսակ, ջաղացներ կաֆէի համար, ֆիլտեր—ջուր մաքրելու, կրախմալ կարօբկէն 18 կ., վաքս Ֆրանսիայի ժակոյ, Թուղթ փոշտի, կանվերտներ, սուրգուչ, մատիտ, գրիչ երկաթէ, գրչակոթ, քարետախտակ, Թանաք, Թանաքամաններ, պրեսպապիեներ, գդալներ սեղանի և չայու ֆրաժէ, վարշավի և բրիտանսկի դուժինը 1—50 կ. մինչև 12 ր., և չայու 45 կ.—5 ր., չումիչկէք 45 կ.—5 ր., չամադաններ ամեն տեսակ 25 կ.—12 ր. ջուխտ, պոլսապոշկաններ Վարշավու, ՌԵԶԻՆԻ ԿԱԼՕՇՆԵՐ, ամեն տեսակ, գուլբաններ կանանց և մարդկերանց 15 կ.—50 կ. ջուխտ, շապիկներ, մարդկերանց գալուստիկներ, զոնտիկներ 35 կ.—4—50 կ., հատ, անձրևի և շոգի. սանդրեր ճերմայու ոսկորէ, գուտապերչովի և փայտէ, շչոտկաներ գլխի, շորի, սապոկի, պոլի և կարտի համար. չուլքի թել (бумага) մատոկի կօճի և շալէ (гарусъ) ֆէլչատկէք մարդկերանց և կանանց, պորտմաններ, քիսաներ, պապիրօսի ամաններ և մանր գալանտերեյնի ապրանքներ, սապոն ամեն տեսակ 3 կ.,—30 կ., կօլր, հոտավէտ ջրեր, պուդրա, Գլիցերին ջրի քացախ, հոտավէտ պարաշոկներ ԿԻԼԵՐԻ ԼԱԲՕՐԱՏՈՐԻՑ. և այլն և այլն և այլն:

Վաճառականներին առանձին պայմաններով և զիջումով վերոյիշեալ ապրանքներ մեծ քանակութեամբ միշտ գտնվում են ՄԻՔԱՅԵԼ ՏԷՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆՑԻ պահեստում (въ складѣ) միջի փողոցում կաթոլիկաց փողոցի անկիւնում № 13.

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Тифлисъ Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

164—180

Միքայէլ Տէր-Նիկողոսեանի խանութ

Միջի փողոց, կաթօլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 26 Октября 1882 года. Типогр. Главн. Упр. Главноначальн. гражд. час., Лор-Меликов. ул. каз. д.